

BUTLLETÍ del GRUP d'ESTUDIS SITGETANS

Any XVI

Agost-Novembre del 1992

N.º 62-63

Les cases dels «americanos» a Sitges *

DAVID JOU I ANDREU

Es molt probable que la peculiar i original situació topogràfica, que sempre ha proporcionat un especial atractiu a Sitges, fos el motiu pel qual les més antigues descripcions de la vila que coneixem —des de principis del segle passat— donessin un especial èmfasi als aspectes urbanístics i arquitectònics del nostre poble.

Els diccionaris *geogràfico-estadísticos*, que en el transcurs del segle XIX varen publicar-se amb una certa proliferació, ofereixen una visió de Sitges descrivint, de manera més o menys extensa i detallada, les seves principals característiques, però, tots coincideixen a definir amb paraules elogioses les cases sitgetanes. El d'en Pasqual Madoz (1845), qualifica les cases de «*muy aseadas y blancas, generalmente de buen aspecto*». En Costa i Molet, en la seva «Carta de Sitges», a la «Llumanera de Nova York» (1879), diu que són «modernes i esbeltes», i el «Diccionario Municipal» de Rosendo Rull —publicat l'any 1896— descriu Sitges com a «*población moderna con casas lujosas y lindísimos jardines*».

Però, el que fa una descripció més extensa, i ajustada al nostre propòsit és el «*Diccionario Geográfico-Universal*», publicat a Barcelona l'any 1833, que diu: «*Los edificios en general son buenos, de agradable aspecto, limpios y cómodos*». Però seguidament afegeix, referint-se a la població de la vila: «*Habitada casi toda por comerciantes y marinos retirados del comercio y tráfico de América, principalmente de la Isla de Cuba, que es el punto a que se han mostrado más inclinados y dirigidos, desde lejanos tiempos, sus operaciones y establecimientos mercantiles*». En aquest cas doncs, l'observador no tan sols dona la seva impressió sobre les cases sitgetanes, sinó que també, quan subratlla qui les habita, ens dona la clau que ens ajudarà a revelar un dels orígens de l'atractiu de Sitges.

Sectanta anys més tard, l'any 1900, en un moment en què Sitges és conegut de tothom, pel seu segell, la seva distinció i la seva notorietat, el dr. Cayetano Benaprès, en una de les seves habituals col·laboracions a «L'Eco de Sitges», confirma l'origen d'aquesta singular circumstància dient: «*Verdaderamente, el que ha hecho*

el Sitges moderno, es la Isla de Cuba».

Pel que fa a les esmentades relacions americanes i als seus efectes sobre l'urbanisme local, pot comprovar-se que des del segon terç del segle XVIII, coincidint amb una certa prosperitat econòmica que la notable activitat marítima de Sitges havia fomentat, va iniciar-se un gran moviment edificador a la vila, promogut, com no podia ser d'altra manera, pels mariners, patrons i comerciants, responsables dels beneficis que reportaven les seves activitats. Compra i venda de patis —el que avui anomenem solars— noves edificacions, nous carrers, eren, tot plegat una manifestació dels bons resultats que provenien dels negocis marítims i les seves circumstàncies.

Aquesta prosperitat econòmica que hem dit, va tenir una davallada important als inicis del segle XIX, com a conseqüència de les guerres amb Anglaterra i França i la desmembració dels països sud-americans, i quan va recuperar-se, a principis del segon terç del mateix segle, s'observa que l'economia havia canviat de mans. Els patrons i els mariners havien cedit pas, en certa manera, als comerciants que s'havien establert a Amèrica per a realitzar, i ampliar, les seves activitats.

Les noves edificacions, les compres i vendes de patis, de vinyes, de terres, corresponen, en la seva major part, a aquells sitgetans que procedien i que s'havien relacionat amb Amèrica. Així pot comprovar-se en la documentació de l'època.

Amb el pas dels anys, la construcció de la carretera de les Costes i el ferrocarril (1881), la inauguració de la fàbrica de gas (1881) i la portada d'aigua (1882), varen donar noves facilitats per a instal·lar-se a Sitges. No hi ha dubte que l'Exposició Universal de Barcelona del 1888, va aportar noves idees, tant pel que fa a l'arquitectura com a les formes de vida. La decadència dels balnearis va cedir preferència a les platges, a «*los baños de mar y de oleaje*». Sitges va ésser un dels llocs preferits en aquest aspecte. L'esmentada «Carta» de Costa i Molet ens diu que l'any 1879 no hi havia ni una casa per llogar. Les activitats culturals, promogudes pel Modernisme, que són de tots conegudes, són factors, tots ells, que contribuïren de manera important, a accentuar l'atractiu i el creixement urbanístic de la vila.

La pèrdua de les colònies americanes de Cuba i Puerto Rico i, de manera molt especial, les evolucions polítiques i econòmiques registrades

(*) Conferència llegida al Saló Blau de Maricel el dia 26 de maig de 1990, amb motiu de l'Exposició Itinerant sobre «*Americanos e Indios*». *Arquitectura i Urbanisme al Garraf, Penès i Baix Gaià en els segles XVIII-XX*.

tant en el nostre país com a l'altre costat de l'Atlàntic, varen acabar, en finalitzar el primer terç del segle XX, amb l'emigració sitgetana a Amèrica i, per tant, amb els «americanos».

Més tard, la guerra civil espanyola (1936-1939) i la segona guerra mundial, frenaren d'una manera dramàtica la vida, l'economia i les possibilitats de tot ordre. A partir de 1950 aproximadament, la pau europea, la recuperació industrial i les formidables transformacions socials i econòmiques, donaren pas a l'anomenat «turisme de masses». La seva penetració va afectar, de manera evidentíssima la configuració dels nostres paisatges costaners. Sitges, per més que va salvar-se en gran part, també, lògicament, va patir una transformació urbanística i arquitectònica, amb la qual va perdre bona part de les edificacions antigues, i per tant de les que s'havien construït per encàrrec dels «americanos», amb els diners procedents d'Amèrica.

Malgrat el pas del temps i les esmentades vicissituds, avui, encara és possible presentar una apreciable relació —en aquest cas no exhaustiva— de les edificacions, de les cases que s'han salvat, en general les més modernes. Sabem, amb més o menys detall, qui les va encarregar, qui va construir-les al llarg d'una època que comprèn un període de prop d'un segle. Així doncs, configurem una part, de la història dels sitgetans i constitueixen una considerable referència a la història de l'arquitectura local.

QUI EREN ELS «AMERICANOS»

Fins ara hem fet referència als «americanos», simplement, sense cap mena de presentació. Doncs bé, eren els sitgetans que es traslladaven a Amèrica, generalment des de la seva infància, cercant una oportunitat, una col·locació per a treballar i una possibilitat per a prosperar. No foren casos aïllats, sinó que constituïren un percentatge molt important del creixement vegetatiu de la vila. Cuba fou la zona americana preferida per a instal·lar-se, amb una clara predilecció per la «provincia de Oriente», i molt particularment Santiago de Cuba, on residia la colònia sitgetana més important. També n'hi havia considerables representacions a Guantánamo, Manzanillo, Bayamo, Holguín, Baracoa, Nuevitás, etc., i també a diverses poblacions de l'illa de Puerto Rico com poden ser Aguadilla, Mayagüez, Utuado, Lares o San Juan de Puerto Rico.

Es pot dir que en la seva estada a Amèrica la majoria dels sitgetans dedicaren les seves activitats a exercir el comerç, principalment de roba i calçat, a l'engròs o a la menuda. Altres, en nombre més reduït, varen dedicar-se al comerç de queviures, i alguns altres a la banca.

Segons estudis realitzats pel professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, Jordi Maluquer de Motes, els comerciants sitgetans instal·lats a Santiago de Cuba l'any 1833 representaven el 37 % del col·lectiu català.

Aquells homes, després d'haver-se passat una pila d'anys a Amèrica, treballant, i sobretot estalviant els «pcsos» un a un, retornaven a Sitges, a Catalunya, per instal·lar-s'hi, descansar i passar els últims anys de la seva vida. Eren els «comerciantes retirados» que ens descriu el «Diccionari Universal» i se'ls denominava popularment a Sitges, o el Garraf, perquè així mateix ho feien també a Vilanova o a Sant Pere de Ribes, «americanos».

Aquesta denominació contrasta amb la d'«indiano» que fan servir en algunes zones de la costa peninsular, i és per aquesta raó que hem cregut convenient defensar l'adjectivació, tra-

dicional a la nostra terra, d'«americano», invocant diversos testimonis escrits.

Francesc de Sales Vidal, vilanoví que havia estat alcalde de la seva localitat, literat i autor de la comèdia en dos actes, «La Malvasia de Sitges», utilitza en l'esmentada obra l'expressió «americano», o «americà» quan la rima ho exigeix.

Trinitat Catasús, distingit poeta sitgetà, descendent d'una nombrosa i acabalada família que havia fet diners a Cuba, en el seu poema «Visió del vell Sitges» es refereix als «americanos».

Emerencià Roig i Raventós, autor de la coneguda i tantes vegades exhaurida obra «Sitges dels nostres avis», dona constantment el qualificatiu d'«americano» a aquelles persones que havien viscut i treballat a Amèrica.

Aquestes tres obres, que hem triat com exemple, varen veure la llum entre els anys 1866, any en què s'estrenà «La Malvasia de Sitges», i el 1934, quan es publicà l'obra de Roig i Raventós. En el llenguatge modern, Josep Pla ha preferit també la denominació d'«americano». Tots plegats representen autors d'indiscutible coneixement del llenguatge, i que comprenen un període suficientment important per a poder avalar el popular adjectiu amb què es qualificava, amb més o menys convicció o amb més o menys reticència, aquells ciutadans a qui la fortuna havia somrigut a les llunyanes i tropicals Antilles.

En un altre ordre de coses convindria afegir encara que es caigui en l'obvietat, que a no tots els sitgetans que anaren a Amèrica els fou propícia la fortuna. Alguns es quedaren allà definitivament, per falta de possibilitats econòmiques, per exigències de la salut o per prejudicis socials. Altres tornaren tan sols amb els mitjans justos per a fer la viu-viu. Els que mai no arribaren a sortir de Sitges i foren testimonis de la tornada dels «americanos» devien reaccionar silenciosament davant d'aquest fet, ahir com avui manifestacions de la condició humana, de diverses maneres.

A través de la premsa local, veiem que molts dels «americanos» eren rebuts o acomiadats amb «serenatas», acompanyades de les músiques pròpies dels casinos de preferència, Prado o el Retiro. Però també trobem que en els últims dies de l'any 1888 es va celebrar una «fiesta entre amigos», al Retiro, a la qual es varen convidar tres destacadíssims «americanos» perquè, entre altres coses, «convenia desvanecer cierta opinión, algo arraigada, según la cual no existe franca armonía entre los que, arrojando toda clase de penalidades y a costa de inmensos sacrificios, se apartan de su patria en busca de un bienestar que aquí no ven posible y cuantos, por variadas circunstancias, creen asegurado su porvenir en este mismo lugar de su nacimiento».

Aquí es llegeix fàcilment entre línies, que els que tenien «asegurado su porvenir en este mismo lugar de su nacimiento» no devien veure amb gaire bons ulls que aquells vaillets, tal vegada fills d'un simple jornal·ler, que havien sortit de Sitges amb les mans buides, tornessin al cap d'uns anys amb una situació econòmica i social que moltes vegades, els superava de manera gairebé escandalosa.

LES CASES COM A TESTIMONIS ARQUITECTÒNICS, HISTÒRICS I ANECDÒTICS

Tot fa pensar doncs, que els «americanos» que encarregaven la construcció d'una nova casa, la reforma o modernització de la façana, no tan

sols pretenien una millora arquitectònica, una més gran amplitud o una millor comoditat del seu habitatge, sinó que amb la realització d'aquestes obres, representaven també davant dels veïns una evidència que la seva gestió en els negocis ultramarins quedava justificada. Encarregaven la construcció o reforma d'acord amb les seves pròpies possibilitats econòmiques i a to amb l'estil o la moda imperant a cada moment.

En el procés de qualificació de cases d'«americanos» es presenten diverses formes i particularitats: reforma, nova construcció, reedificació i simple adquisició d'una casa ja existent.

Els edificis que comprenen aquest recull, abasten un període d'uns vuitanta anys (1852-1931), en realitat els últims vuitanta anys de la relació sitgetana amb Amèrica, i reflecteixen pràcticament tots els estils arquitectònics en voga al llarg d'aquest espai de temps, i per tant ens ofereixen des del neoclàssic al noucentisme, passant per l'eclectisme i el modernisme.

Exemple típic del neoclàssic és la casa de Manuel Vidal i Quadras al carrer del Port de n'Alegre, de cara a la platja de Sant Sebastià, i són d'inspiració neoclàssica les de Manuel Jacas i Forment, Aleix Vidal i Quadras i Agustí Amell i Milà, en els carrers del Port de n'Alegre, Davallada i Sant Pau respectivament. Les quatre són construccions efectuades entre els anys 1852 i 1856.

Exemples d'eclectisme, entre d'altres, són les cases de Jaume Hill i Forment, al carrer de Francesc Gumà, Artur Misas, al de l'illa de Cuba, i l'espectacular edifici de la Plana Novella, situat en el cor del massís de Garraf, construïts entre els anys 1887 i 1894.

Entre els del modernisme caldria destacar les cases de Pere Carreres, al carrer de Francesc Gumà, de Manuel Planas i Carbonell i Bonaventura Blay, al carrer de l'illa de Cuba, i les de Josep Barnet Albareda i Antoni Serra Ferret, a la Ribera. Totes elles construïdes en els primers vuit anys del 1900.

Cap al final del període que s'estudia, en acabar el primer terç del segle xx, i també a les acaballes del fenomen migratori dels sitgetans a Amèrica, tenim dos exemples del noucentisme, com són la casa de Francesc Bartés i Marsal, al carrer de l'illa de Cuba cantonada amb el carrer de Jesús, i l'anomenada en altre temps Sinia del Gall, de Pau Barrabert, situada en el carrer d'Anselm Clavé cantonada amb el carrer de Pere Jou, construïdes els anys 1931 i 1926 respectivament.

Entre els arquitectes que intervingueren en el procés de projecte i construcció de les cases que formen el present recull, podem destacar cronològicament Elies Rogent i Amat (1821-1897), arquitecte per l'«Academia de San Fernando», de gran relleu en la història de l'arquitectura catalana, restaurador del monestir de Ripoll i autor de la Universitat de Barcelona. Fou autor, també, de la casa d'Agustí Amell i Milà (1852), al carrer de Sant Pau, i se li atribueix la masia de Can Pere Pau, al peu de Miralpeix. Ambdues d'inspiració neoclàssica.

Jaume Suñé i Juncosa (1839-1919), que pràcticament va treballar tota la seva vida a Sitges, s'inicià en aquesta vila com a mestre de cases, i més tard, quan les exigències legals s'imposaren, va obtenir els títols d'agrimensor i mestre d'obres a l'Escola de Mestres d'Obres de Barcelona. Amb l'esmentada especialització va entrar com a titular d'aquesta plaça a l'Ajuntament. I des d'aquell moment, març del 1868, s'establí la prohibició de «*innovarse ninguna fachada de los edificios sin la previa presentación de pla-*

nos». La seva obra a Sitges és molt extensa, i entre les cases més destacades cal subratllar la villa Rosa, de Jaume Hill, al carrer de Francesc Gumà, la d'Antoni Almirall, al carrer de l'Aigua, la de Josep Carbonell i Pasqual, al de l'illa de Cuba, i el celler de Rafael Llopart, en el de Francesc Gumà.

Salvador Viñals i Sabaté (1847-1926) fou un dels arquitectes més sollicitats de Barcelona. Autor de la transformació de l'antic castell de la Pia Almoïna en Casa de la Vila de Sitges, va projectar les cases de Bartomeu Misas, al carrer Major, i la d'Antoni Serra Ferret, a la Ribera.

Gaietà Buïgas i Monravà (1851-1919), autor del monument a Colom de Barcelona, va projectar les cases de Bonaventura Blay la «Villa Avelina» al carrer de l'illa de Cuba, i la de Josep Ferrer i Torralbas, al carrer de Santiago Rusinyol. També és obra seva l'edifici del Mercat vell i el projecte de la primera xarxa de clavegueres de Sitges. Fou arquitecte municipal d'aquesta vila durant uns anys.

Ignasi Mas i Morell (1881-1953), autor de la Monumental de Barcelona, influenciat pel modernisme, va projectar i dirigir la construcció de la singular casa de Bartomeu Carbonell Mussons, al Cap de la Vila cantonada al carrer Major, amb la seva característica torre del rellotge.

Josep Pujol i Brull, autor de la casa modernista de Pere Carreres del carrer Francesc Gumà, i Gaietà Miret i Raventós, de la de Manuel Planas i Carbonell, al carrer de l'illa de Cuba, foren altres dos arquitectes que intervingueren amb les seves obres en la configuració del Sitges dels «americanos». Finalment, Josep M. Martino Arroyo (1892-1957), fou, des de molt jove i durant molts anys, arquitecte municipal de Sitges. La seva obra fou molt important en la contextura del Sitges modern, tant per la seva extensió com per la seva qualitat. La seva personalitat s'emmarca dins del noucentisme. Entre els seus treballs cal destacar-ne el projecte i realització de la urbanització de Terramar (1919) i la restauració del barri del carrer d'en Bosc i del Vall (1926). Va projectar i dirigir la construcció de les cases més modernes d'aquesta relació, com la de Francesc Bartés Marsal, de l'illa de Cuba, i la Sinia del Gall, al carrer d'Anselm Clavé.

L'evolució d'aquestes construccions pot seguir-se a través dels llibres capitulars del municipi, condicionada, generalment, per les circumstàncies econòmiques, tècniques i operatives de cada cas. «*Hacer algunas modificaciones en el frontis de la casa de su propiedad...*», demanen els germans Joan i Jaume Mussons l'any 1861. «*Colocar un balcón con vuelo de dos palmos y tres cuartos y una reja de tres cuartos...*», es troba, amb una certa freqüència, en els anys 60 del segle passat. En aquella dècada i següents, com destaca també Emerència Roig i Raventós, va registrar-se una certa activitat en la transformació de les antigues i elementals cases blanques, obres de simples mestres de cases, en una arquitectura més acadèmica, que trenca una mica amb les formes tradicionals i que denota un progrés, no solament en les tècniques de la construcció sinó també en les formes de vida.

En aquest progrés i en aquesta evolució van jugar un gran paper els «americanos», i és que, com a conseqüència dels anys pasats a Amèrica ells mateixos transformaren les seves formes de vida. Un element que s'introdueix en aquelles dècades en les noves cases o en les que es reformen, i que representa un exponent d'aquesta evolució a que fem referència, fou el «quarto

de reixa». El «quarto de reixa» era l'estança on es passaven les hores mortes. S'hi reunien les tertúlies i, per excel·lència, s'hi practicava la «xafarderia». Activitats, totes elles, que tenien poquíssima o cap transcendència en les cases dels pagesos, jornalers o pescadors, els quals passaven la major part del dia en les seves ocupacions, lluny de la vila.

Un altre aspecte que caldria remarcar és l'interès i la preocupació per l'estètica, arquitectònica i urbanística, que es posa de manifest contínuament en els ja al·ludits llibres d'actes a través de les sol·licituds i autoritzacions d'obres, les quals ens informen i ens il·lustren aquesta vocació per la bellesa, el bon aspecte i les bones formes. Així, els regidors fan servir en el moment de considerar el permís d'edificació a Aleix Vidal i Quadras (1854), expressions com ara, «atendiendo el hermosteo público que le proporcionará, ventajosamente, el edificio que se trata de construir...» Un any més tard, el mateix Vidal i Quadras proposa ampliar i modificar el baluard de la «Torreta» al·legant «el mejor ornato i conveniencia pública». Llorenç Cardó Mirabent, «del comercio de Cuba», demana «reedificar las casas de su propiedad, dándole mayor altura y hermostear el frontis» (1862). Quan el mestre d'obres Jaume Sunyer i Juncosa, presenta el «Plan de ensanche» (1868) que es projecta portar a terme a l'hort d'en Pelegrí Borí, avui la zona que comprèn els carrers del 1er. de Maig, Santa Tecla i plaça de la Indústria, diu «que redunda en interés del ornato y comodidad del vecindario». En el terreny pràctic, aquesta preocupació per l'ornamentació i la bellesa es manifesta en les façanes de les cases amb una sèrie de petits detalls arquitectònics i ornamentals, que si bé encarien i complicaven la construcció, no hi ha dubte que els proporcionava una innegable amenitat i distinció.

En un altre ordre de coses, també és interessant remarcar que sovint, es demana «derribar y reconstruir la casa de su propiedad», tal com demanà Francesc Julià i Palmeta, «vecino de la Aguadilla», l'any 1861. L'expressió «derribar y reconstruir» o «reedificar» és força habitual, i sembla molt explicable si tenim en compte que era pràctica corrent aprofitar la major part dels materials provinents de l'enderroc.

Si bé l'estat actual de conservació dels edificis que conformen aquesta mostra o recull que es presenta aquí és més o menys satisfactori, d'un d'ells, del que encarregà l'any 1907 en Josep Barnés i Albareda següent les tendències del modernisme, la «Villa Lola», cal advertir que l'existent actualment és una reproducció de l'original.

Aquest fet, tan poc corrent, insòlit, s'inicià l'any 1976, quan la casa va passar a mans d'un traficant d'immobles que l'enderrocà sense la corresponent llicència municipal. L'alcalde d'aquell temps, a més de sancionar l'autor de la infracció amb mig milió de pessetes, va obligar-lo a reconstruir l'històric edifici d'acord amb la seva forma original. La reproducció, amb tot, no va lograr-se totalment, en eliminar-se el jardí lateral amb una curiosa galeria circular. L'esdeveniment va donar tema extens i persistent a la premsa de l'època.

DUES PARAULES SOBRE ELS PROPIETARIS D'AQUESTES CASES

La tornada a Sitges, la construcció d'una casa per a instal·lar-s'hi, viure de les rendes i començar una vida «nova», fou un denominador comú dels «americanos». Per una part, es tracta d'uns objectius fàcilment explicables si tenim en

compte el grau d'estabilitat econòmica que regnava en el nostre país en aquells temps. Per altra banda, el clima, les formes de vida i les activitats que portaven la nostra gent a les Antilles, segons freqüentíssimes versions de l'època acabaven amb la seva salut. El casament en projecte, el raïm, la caça amb parany, la fruita de les vinyes, les sardines a la brasa i el clima del nostre país, eren altres punts de referència que mai no es perdien de vista en les epistoles familiars que creuaven l'Atlàntic, i que, per tant, constituïen altres poderosos factors d'atracció que definien la nostra vila. Així doncs, els baguls i maletes dels «americanos», podien venir carregats amb més o menys «pesos», però sí que, amb tota seguretat, venien plens d'il·lusions i projectes.

Però un cop construïdes aquestes cases, no sempre varen significar per als seus propietaris la realització de les il·lusions i projectes que havien somniat tantes vegades des de les llunyanes illes de Cuba o Puerto Rico.

Un cas curiós és el d'aquells que, trencant en certa manera amb la tradició o costum més habitual, s'havien casat amb dones cubanes i tornaven a Sitges. Es trobaren, en alguns casos, que la seva instal·lació en aquesta vila no era ni definitiva ni tan llarga com s'havien imaginat. El clima mediterrani, les característiques de la vida local o altres diverses raons no acabaren de convèncer les trasplantades esposes, i els marits optaren per desfer-se de la casa i emigrar de nou cap a Amèrica. Exemples d'aquest cas foren Pere Carreres, que amb la seva esposa Angela Quintana vengué la seva casa a Pau Barrabeitg i se'n tornà cap a Nuevitas (Cuba). Més fulminant fou encara el cas de Manuel Jacas i Forment, que, un cop passat el temps just per a estrenar la seva casa del carrer del Port de n'Alegre, va vendre-la al seu germà Magí i se'n tornà, amb la seva esposa Luisa Castillo, cap a Santiago de Cuba. Mai més no tornaren a Sitges.

Altres, havent-se construït aquí la seva casa, no tingueren ocasió de gaudir-ne, ni de passar-hi la seva vellesa, atès que la mort els va sorprendre a Amèrica. Aquests foren els casos de Francesc Julià i Palmeta i de Francesc Bartés Marsal, que moriren respectivament a l'Aguadilla i a l'Havana.

A Jaume Hill i Forment, que havia tingut un historial tan brillant en el camp dels negocis americans, no li foren propicis les circumstàncies per a gaudir de la magnífica casa del carrer de Francesc Gumà. Tot just al cap de sis mesos d'haver celebrat la inauguració amb gran festa, va morir la seva esposa. Dos anys més tard moria a Barcelona el propi Jaume Hill.

Com a exemplar, gairebé insòlit, de casa d'«americano», cal destacar per damunt de tot l'edifici de la Plana Novella situat en ple massís de Garraf, i que encara que compresa en el terme municipal d'Olivella l'hem inclòs en aquesta relació perquè el camí que tradicionalment hi condueix, el camí de la Fita, té el seu origen a Sitges i travessa una bona part del seu terme. Per altra part, també foren sitgetans els artesans que intervingueren en la construcció de la Plana Novella, encapçalats per el contractista Antoni Cartró Escala.

El seu emplaçament, la seva originalitat i la seva luxosa presentació, varen impressionar fortament a gent de l'època de la seva edificació (1885-1890). Les visites de personatges destacats, la celebració de balls i funcions d'òpera interpretats per artistes italians, donaren lloc a moltes fantasies i especulacions sobre aquell pa-

ratge. Entre elles, la d'unes suposades aventures amoroses d'Alfons XII en aquella finca. Creiem que no hi ha cap fonament històric que ho justifiqui; principalment si tenim en compte que el romàntic monarca va morir tot just iniciar-se la seva construcció.

Pere Domènech i Grau, l'«americano» que va encarregar la construcció d'aquest singular edifici a l'arquitecte Manuel Comas Thos, encara que nascut a Isla Cristina era sitgetà. Així com la seva esposa Maria Vilanova. Va guanyar una considerable fortuna a Santiago de Cuba. Havia construït també, l'any 1868, una casa al número 20 de la Ribera, avui desapareguda. Va sufragar la construcció del pont del torrent de la Bassa-rodona, avui carrer d'Espanya, circumstància que va permetre la prolongació del passeig de la Ribera. Aquest pont fou anomenat, durant molts anys, pont Domènec. Pere Domènech fou fundador i primer president del Club Nàutic de Barcelona. La seva megalomania i les adversitats econòmiques, feren que en el moment de la seva mort, l'any 1898 a Barcelona, es trobés totalment arruïnat.

De retorn a la pàtria, a Sitges, els nostres «americanos» no sempre ni tots portaren aquella vida plàcida i tranquil·la que moltes vegades se'ls atribueix, i si bé n'hi hagué que passaren la resta dels seus dies entre el seu casino de preferència, el Prado o el Retiro, la vinya i el parany, altres realitzaren tantes o més activitats a Catalunya que en la pròpia Cuba. Tenim els exemples de Joan Tarrida amb la seva fàbrica de calçat, en Rafael Llopart amb la seva incansable activitat com a vitivinicultor, exportador de moscatell, «Provedor de la Real Casa», constant benefactor de l'Hospital, gestor del monument al dr. Robert, preocupat i interessat per l'escola pública, etc., els germans Catusús amb els seus negocis de vins, la seva refinaria de petrolis fundada l'any 1879 a Barcelona, la primera d'Espanya, els negocis de fustes, en Bonaventura Blay amb el seu «Vichy Catalán», etc., etc.

Altres, bé pel seu esperit inquiet o bé per treure un millor profit dels seus diners, dels seus estalvis guanyats a Cuba, optaren per construir cases o pisos de lloguer. Entre ells poden assenyalar en Pere Montané Capdet, que va construir l'any 1927 els edificis de la carretera de Vilanova, coneguts encara avui els pisos «d'en Peretó». En Bartomeu Carbonell Mussons, que l'any 1915 encarregà l'edificació d'aquella original casa del Cap de la Vila cantonada carrer Major, obra de l'arquitecte Ignasi Mas i Morell, i que va transformar les seves vinyes de la partida del Molins en la urbanització de Vista Alegre, amb el seu carrer d'Àngel Guimerà (1926). Un altre dels «americanos» que va distingir-se en aquest capítol d'edificacions, encara que no nascut a Sitges, fou Bernardo Fernández Valdés, un asturià casat a Catalunya i enamorat de Sitges. L'any 1908 va comprar als hereus de Salvador Vilanova i Coll, a la vegada també «americano» retirat, la finca coneguda per l'hort d'en Vilanova, i va transformar-la en una sèrie de xalets, obra de l'arquitecte Marcel·lí Coquillat, que foren les primeres cases construïdes a Sitges amb l'única finalitat de facilitar l'allotjament dels estiuiejants que començaven a freqüentar la nostra platja.

No obstant, és de justícia deixar constància aquí, que el projecte d'edificar xalets a l'hort de can Vilanova, en el que en altre temps va anomenar-se el passeig de Verdaguer, l'havia presentat ja anys endarrere l'industrial sitgetà Antoni Cartró Escala. Fou dissenyat per l'arquitecte Josep Pujol i Brull i publicat a les pàgines de l'«Eco de Sitges» a finals de l'any

1904. El projecte no es posà a la pràctica per manca de la sempre imprescindible i necessària aportació econòmica.

Com hem vist al llarg d'aquestes descripcions, en la primera dècada del segle actual hi hagué una notable activitat en el sector de la construcció. Es va inaugurar el carrer de Santiago Rusinyol, varen edificar-se diversos solars als carrers de Francesc Guinà, Illa de Cuba i passeig de Verdaguer, com acabem d'esmentar, a més a més de diverses reedificacions a la Ribera. L'estil modernista estava encara en plena vigència. Les noves construccions, les noves formes i la nova cromàtica destacaven de manera insolent de les casetes blanques que tant havien cridat l'atenció de la Pardo Bazán. Com sempre, els nous corrents també tenen les seues detractors, i en aquest cas, al costat de les frases d'admiració i de felicitació a favor de les noves cases que s'aixecaven, tot sovint apareixen a les pàgines de la premsa local veus criticant les flamants construccions. El «Baluard» denuncia que les cases més senzilles perden terreny i retrocedeixen a favor de les més luxoses i modernes, i que, per tant, es presenten dificultats per a allotjar els treballadors. A l'«Eco», en canvi, a un col·laborador que firma amb el pseudònim d'«Ekdal» li preocupen més les qüestions estètiques, i diu: «Poc a poc, aquesta vila —que en deien blanca— va perdent, de manera alarmant, la seva característica per les colorines insípides de les noves construccions de manifestat mal gust arquitectònic...» I segueix més endavant: «Un crit d'indignació surt de nostre pit en veure les desgraciades rengles de cases que s'alcen, excmptes d'art i d'immaculada blancura, davant de la plàcida indiferència de la Natura...». Possiblement fa al·lusió a les cases de Bernardo Fernández (Eco, 11 de desembre del 1919).

Abans s'ha fet referència al fet que alguns dels «americanos» no encarregaren ni la construcció ni la reedificació de la seva casa sitgetana. Simplement varen adquirir a un altre propietari una casa ja existent. Així, Rafael Llopart va adquirir el xalet del que havia estat eminent pintor, Mirabent Gatell (1899). Artur Misas Rosés va comprar la magnífica casa del poeta, polític i literat, Sebastià Sans Bori (1894) al carrer de l'illa de Cuba. Pau Barrabeig, com s'ha dit més amunt, va comprar-la a Pere Carreres. Josep Carbonell i Pasqual, que durant molts anys havia estat propietari del Gran Hotel Mascota de l'Havana, va adquirir la casa del col·liter de moscatell, Antoni Ferrer i Llopis, al mateix carrer de l'illa de Cuba i obra de Jaume Suñé i Juncosa.

Podem afegir també, que alguns «americanos», satisfets de marcar una fita més en la seva carrera, en el moment d'estrenar la casa que acabaven de construir celebraven una gran festa, en la qual participava un considerable nombre d'invitats. Feien coincidir la cerimònia religiosa de la benedicció de la casa amb un àpat extraordinari, o bé amb l'oferiment de dolços, pastes i vins, sense que hi faltessin, com no podia ser d'altra manera, els famosos i excel·lents «tabacos» de Cuba. La premsa local contemporània ens descriu, en alguns casos minuciosament, no tan sols el menú servit als assistents, sinó també el nom del cuiner que l'havia elaborat, com en la festa d'inauguració de la «Villa Avelina», de Bonaventura Blay, l'any 1903, que fou a càrrec del «chef» del Balneari «Vichy Catalán», Josep Casanovas. També foren notícia en el seu moment, la celebració de les festes d'inauguració de la «Villa Rosa», de Jaume Hill i Forment, del carrer de Fran-

cesc Gumà, l'any 1894, i la de Pere Carreres, al mateix carrer, l'any 1907.

En les diferents etapes de la nostra vila, l'Ajuntament de Sitges, fent-se ressò de la transcendència d'Amèrica i els «americanos», ha volgut deixar-ne constància en els noms d'alguns carrers. Va donar el nom d'Illa de Cuba, al carrer que fins l'any 1896 s'havia denominat del Pro-

grés, i va voler homenatjar alguns «americanos» que d'una manera o altra tingueren pes en el creixement i millora de Sitges, com foren Joan Tarrida, Rafael Llopart, Pau Barrabeig, Vidal i Quadras i Bernardo Fernández, de tots els quals hem donat al llarg d'aquesta dissertació una petita notícia.

Continuarà

Noves dades sobre les troballes arqueològiques al Baluard

JOSEP MIRET I MESTRE
XAVIER MIRET I MESTRE

En el n.º 52 d'aquest mateix butlletí aparegué publicat un article que tenia com a objectiu donar a conèixer les troballes arqueològiques recollides per membres del G.E.S. l'any 1977 al Baluard, justament al lloc on havia estat la creu dels «Caídos». Posteriorment s'han localitzat nous materials pertanyents a aquella cala, els quals han estat ajuntats als ja coneguts anteriorment. La present nota pretén fer una relació d'aquests nous materials per tal que sigui conegut el conjunt de materials apareguts.

Cal, doncs, afegir a la relació publicada anteriorment, el següent:

Ceràmica:

- Un fragment de teula plana romana.
- Un fragment de gibrell de pasta grisa.
- 47 fragments de ceràmica grisa de pasta fina.
- 10 fragments amb vernís melat (un d'ells corresponent a una tapadora).
- Dos fragments amb vernís verd (un d'ells corresponent a una tapadora).
- Cinc fragments de ceràmica envernissada de color blanc i blau (un d'ells corresponent a una escudella amb la imatge d'un animal).
- Un fragment de rajola.
- Tres fragments de teula corba de mida gran i un altre d'imprecís.
- Un fragment de rajola, d'ús indeterminat, amb vernís blau.
- Un fragment de gerra amb decoració incisa en forma d'aigües.
- Un fragment ceràmic format per superposició de regalims de fang.

Altres materials:

- Un fragment de ciment consolidat que mostra la impressió de les fibres del sac d'espart que el va contenir (s'ha arribat a aquesta descripció i s'ha descartat la possibilitat que es tractés d'un fòsil mercès a l'estudi que ha fet d'aquest fragment mn. Santiago Casanova).
- Un fragment de tub metàl·lic.
- Un fragment de mola.
- Tres fragments de pedra sorrenca corresponents a un recipient de forma quadrangular.
- Dos fragments de morter de calç.
- Ossos de fauna.
- Diversos fragments de peces de ferro (claus, etcètera).

Aquests nous materials no modifiquen la cronologia del jaciment però sí que amplien el gruix de les troballes realitzades a l'indret del Baluard.

Cal que ens plantegem que seria força positiu que per tal de conèixer la nostra història més antiga, des de la prehistòria fins a l'edat mitjana passant pels ibers i els romans, i evitar la dispersió dels materials arqueològics, es concentrassin en un sol lloc les troballes recollides pels diversos afeccionats a l'arqueologia de Sitges, només així n'assegurariem la conversació, l'estudi conjunt dels materials ara dispersos, i que es poguessin donar a conèixer i divulgar les recerques realitzades fins l'actualitat pels interessats en l'arqueologia.

La pesca a Sitges

(Acabament)

ALÍCIA MIRABENT I RODRÍGUEZ
EMMA REVERTER I BARRACHINA
SANDRA VILLALONGA I MARTÍNEZ

En els nostres dies, l'ofici de pescador no dona els diners suficients per a viure. Això ha provocat un descens considerable de pescadors. Actualment hi ha inscrits a Sitges trenta-dos pescadors que es dediquen a aquest ofici.

Els pescadors de Sitges, Castelldefels i Garraf estan inscrits a les confraries de Sitges o de Vilanova. La confraria de Sitges és formada per un secretari que s'encarrega de l'administració econòmica i dels tràmits a fer. També hi ha un consell de pescadors que aprova idees i dona el seu vot per decisions que s'han de prendre

en conjunt. A la confraria de Sitges hi ha inscrites vint-i-tres barques, i cada una té normalment un armador i un tripulant. L'armador és el responsable de la barca i el tripulant o tripulants li estan subordinats. També hi ha el patró de tots els pescadors. Lluís Costa i Capdevila, que és elegit pels restants pescadors. Ha fet els estudis de patró de pesca litoral i tres anys de pràctiques amb un càrrec diferent al de patró.

A les barques hi ha una sèrie de despeses, de les quals unes són a càrrec de l'armador, men-

tre que en les altres participen l'armador i la tripulació. Les primeres fan referència a la compra de la barca, del motor, de les arts, dels cables i la seguretat social. Les despeses que es paguen conjuntament són el consum de gasolina, els lubricants, la compra d'aliments, etc.

Els pescadors no cobren mai un salari fix al cap del mes, sinó que reben el que s'anomena la part de carn, que s'obté setmanalment sumant el valor del peix venut a la setmana. Segons l'ofici de què es tracti «llum, atmeja, tresmall, etc.» la proporció que s'ha de repartir entre l'armador i la tripulació varia una mica.

LOCALITZACIÓ

Actualment, els pescadors ja no estan tan agrupats com abans, sinó que estan més dispersos pel poble. Encara trobem dos carrers en els quals els habitants són majoritàriament pescadors. Un és el carrer de la Carreta i l'altre el carrer dels Pescadors, que està a les cases noves.

LA LLOTJA I LA SUBHASTA

Tots els pescadors de Sitges, van a vendre el peix que han pescat a la llotja de Vilanova. La llotja de Vilanova forma part de l'edifici de la confraria i és el lloc on públicament es fa la subhasta de peix. Hi trobem una caseta on hi ha dos empleats que paguen als pescadors l'import del peix que han pescat.

La llotja s'obre dos cops al dia: al matí per subhastar el peix de les barques de llum i a la tarda per subhastar el peix de totes les altres barques.

Per subhasta el peix, l'encantador, que és el

que subhasta, posa una quantitat a la baixa. Aquesta quantitat es va baixant fins que un comprador, amb un crit, l'atura, i això vol dir que compra. Els compradors que van a la llotja, són peixaters i majoristes. Els primers tenen botigues o parades en un mercat, i els segons també poden tenir botigues, però molts d'ells revenen el peix.

BARQUES PESQUERES

Les barques pesqueres actuals, que també es diuen bastiments, es construeixen a les drassanes. Les barques actuals acostumen a ser de fusta encara que també poden ser de ferro o de fibra de vidre. La part de baix del bastiment és la quilla, podem dir que és la columna vertebral de la barca. Altres elements indispensables que formen la barca són, la roda, el codast, els baus, les quadernes, la borda, la cornamusa, el timó i la canya.

Hi ha diferents classes de barca. Les barques de llum són les barques que fan la pesca de la teranyina. La fan dos bastiments, una barca gran que és la barca de l'art i una o dues de petites anomenades bot de llum que duen els fanals que es fan servir en aquesta pesca. Aquestes barques tenen sota de la coberta una cabina amb lliteres per als mariners.

Les barques tremalleres, palangres i nansaires poden tenir pont de comandament, però n'hi ha que no en necessiten ja que treballen a prop de la terra. Els instruments de navegació són més simples que en els quillats i les barques de llum. La peça fonamental és l'halador. Els aparells de navegació són el compàs brúixola i la sonda, que és de dimensions petites.

Les barques inscrites actualment a la confraria de pescadors de Sitges són:

<i>barca</i>	<i>tripulants</i>	<i>mètode</i>
a) De Sitges		
Alberto II	Albert Subirats	cloïsser
Antònia	Josep M. ^a Piñol	
Bon Temps	Jesús Vallecillos	arts diverses
Carlos y M. ^a del Carmen	Josep Ferrer	tremall
Dani y M. ^a del Pilar	Enric Gómez	tremall
Dos Hermanas	Daniel Rosés	tremall
Estel	Joan Rubí	tremall
	Josep Estrada A.	arts diverses
	Josep Estrada G.	
Gran Loba	Josep Rodríguez	tremall
Hermanos Carbonell	Josep Carbonell	tremall
	Victori Carbonell	
Laura	Vicenç Ibàñez	tremall
	Josep Vicenç Rosés	
Mari Pili	Miquel Antoni Rubí	tremall
Maurício	Angel Sánchez S.	arts diverses
	Jordi Sánchez C.	
Milagrito	Sergi Rubí	tremall
	Josep Ll. Rubí	
Neus II	Lluís Costa Capdevila	tremall
Núria	Bartomeu Ferret	tremall
Perla de Sitges	Rafael Rubí	
Ruixim	Salvador Rosés C.	tremall
	Salvador Rosés O.	
	Josep Rosés O.	
Santa Rita	Francesc Cañameras	cloïsser
Sílvia	Jordi Contreras	tremall
b) De Garraf		
Benvingut	Prudenci F. Maldonado	tremall
Margaret	Daniel Pujado	tremall
c) De Castelldefels		
Andrés	Manuel Julve	cloïsser
Manuel Campamà	Joaquim Campamà	cloïsser

LES PEIXATERIES DE SITGES

A Sitges hi ha les següents peixateries: la peixateria Domingo, la peixateria Garré, la peixateria Marendins, les peixateries del mercat i la peixateria Rubí, que és l'única peixateria que ven el peix que pesquen ells mateixos.

MAXIMÍ PIÉ

Maximí Pié va néixer l'any 1917 a Falset, un poble del Priorat. Fa trenta anys que resideix a Sitges. Ha treballat com administratiu en una empresa comercial durant tota la seva vida laboral.

El 1936, durant la guerra i a través d'uns amics, es va introduir en el món de les maquetes. La seva afició va anar creixent i comença a cartejar-se amb maquetistes d'Alemanya, Itàlia, França, Anglaterra i Portugal.

La seva afició es centra bàsicament en la construcció de vaixells a escala. Una gran part de la seva col·lecció és dedicada a les barques pesqueres (barca amb faitó, barca de sardinal, barca palangrera, barca de pesca sense aparellar, barca de pesca amb botaló, etc.), però la seva obra inclou també altres peccs, com cutters americans, iots holandesos, goletes armades, carregadors danesos, llanxes antigues, carsos, etc.

Ara, que és jubilat, dedica tres hores diàries a la seva afició, i lamenta que no hi hagi jove gent interessada en aquest camp.

AGRAIMENTS

Volem expressar el nostre agraïment més sincer a Maximí Pié, que ens ha facilitat molta informació sobre la pesca, i que sempre ha intentat ajudar-nos en tot el que ha estat possible. També voldríem agrair la col·laboració del secretari de la Confraria de Sitges i a tots els pescadors que la formen. També agraïm l'ajut de José Luis Ferret, que ens va aportar la seva opinió, i a totes les altres persones que en algun moment ens han ajudat.

BIBLIOGRAFIA

- Roig, Emerenciana:** *La pesca a Catalunya*, Barcelona (Barcino) 1927.
- Gilbert, J.:** *Sitges* (2.ª ed.), Barcelona (Gima) 1952.
- Manel:** *La pesca a Sitges*, «Eco de Sitges» n.º 4908 (juliol 1974).
- Bas, C. i Camprubí, R.:** *La pesca a Catalunya*, Barcelona (Destino) 1980.
- Servei del Medi Ambient:** *La pesca a Vilanova i la Geltrú*, Sabadell (El Pot) 1983.
- Servei del Medi Ambient:** *Invertebrats del mar de Sitges*, Barcelona (CEGE) 1984.
- Gran Enciclopèdia Larousse* (4.ª ed.), 10 vols., Barcelona (Planeta) 1974.

Aquest número s'ha publicat
amb el suport de

CALÇATS

Pañella